

ΠΡΟΤΑΣΗ ΝΟΜΟΥ

Θέμα: «Προστασία από Στρατηγικές Αγωγές ενάντια στη Συμμετοχή του Κοινού»

Α. Αιτιολογική Έκθεση

Κατά το άρθρο 14 του ισχύοντος Συντάγματος «1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους», ενώ, εξάλλου κατά τη διάταξη του άρθρου 10 της Σύμβασης της Ρώμης «περί των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256), που αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος, αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης νόμου, «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης, ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων».

Η ελευθερία της έκφρασης καθεαυτή, αλλά και ως όρος για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και ως μέσο συμμετοχής στο δημόσιο βίο αποτελεί συστατικό στοιχείο της αξίας του ανθρώπου και μια από τις σημαντικότερες βάσεις της δημοκρατικής κοινωνίας, **ακόμα και αν πρόκειται για τη μετάδοση πληροφοριών που θίγουν, σοκάρουν ή ανησυχούν, καθώς με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται ο πλουραλισμός, η ανοχή και το ανοικτό πνεύμα, χωρίς τα οποία δεν υφίσταται δημοκρατική κοινωνία** (πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ βλ. Ρίζος και Ντάσκας κατά Ελλάδος 27-5-2004 σκ.38, Prager and Oberschlick vs Austria 26-4-1995 σκ.38, Unabhaengige Initiative Informationsvielfalt vs Austria 26-2-2002 σκ. 38). Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι από τα πρώτα των ολοκληρωτικών καθεστώτων είναι η επιβολή λογοκρισίας.

Περιορισμός στην ελευθερία της έκφρασης και στο δικαίωμα κριτικής επί αποφάσεων των πολιτειακών οργάνων μόνο με νόμο μπορεί να επιβληθεί (άρθρο 14§1 Σ) και μόνο εφόσον ο περιορισμός αυτός αποτελεί αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδιση της κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλιση του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας (άρθρο 10§2 ΕΣΔΑ). Όπως έχει κρίνει και το ΕΔΔΑ, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να ερμηνεύονται βάσει του πρίσματος εάν και κατά πόσο είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία και φυσικά βάσει της αρχής της αναλογικότητας και της στάθμισης των συγκρουόμενων εννόμων αγαθών (πάγια νομολογία ΕΔΔΑ βλ Sunday Times vs UK 26-4-1979, Lingens vs Austria 8-7-1986, Nikula vs Finlandia 21-3-2002, Association Ekin vs France 17-7-2001, Ρίζος και Ντάσκας κατά Ελλάδος, Sabou and Pircalab vs Romania 28-9-2004).

Στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης και της αυξημένης ισχύος των μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων οι διακινδυνεύσεις στην ελευθερία του λόγου δεν προέρχονται μόνο από τις κυβερνήσεις και τους κρατικούς μηχανισμούς.

Από τη δεκαετία του 1990 έχει επισημανθεί διεθνώς το φαινόμενο των Στρατηγικών Αγωγών ενάντια στην Συμμετοχή στα Κοινά (Strategic Lawsuits Against Public Participation- SLAPP). Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζονται αγωγές προσβολής προσωπικότητας με ενάγοντες ισχυρές επιχειρήσεις ή επιχειρηματίες ή πρόσωπα που ασκούν δημόσια εξουσία που στρέφονται ενάντια σε δημοσιογράφους ή συνδικαλιστές ή ακτιβιστές κοινωνικών ή περιβαλλοντικών κινημάτων ή ομάδες που εμπλέκονται σε αυτά τα κινήματα και αφενός μεν αφορούν τον εκφερόμενο λόγο των εναγομένων γύρω από θέματα ιδιαίτερου δημόσιου ενδιαφέροντος (όπως θέματα που αφορούν το περιβάλλον, την δημόσια υγεία, τις συνθήκες εργασίας κλπ), αφετέρου δε εμπλέκουν καταχρηστικές πρακτικές που αποτρέπουν τους εναγόμενους ή και το ευρύτερο κοινό να εκφέρει τη γνώμη του για το συγκεκριμένο θέμα. Ως τέτοιες καταχρηστικές πρακτικές αναγνωρίζονται α) η κατάθεση αγωγών που στερούνται πραγματικής βάσης ή β) το αιτούμενο ποσό παρίσταται υπερβολικά δυσανάλογο προς τα εισοδήματα του εναγομένου ή γ) το αιτούμενο ποσό δεν συνδέεται με κάποια θετική ζημία ή διαφυγόν κέρδος του ενάγοντος ή δ) ασκούνται επαναλαμβανόμενες αγωγές εναντίον των ίδιων

προσώπων για το ίδιο ή παραπλήσιο θέμα ή ε) έχουν προηγηθεί εξωδικαστικές παρενοχλήσεις των εναγομένων προκειμένου να σιωπήσουν ή στ) οι αγωγές ασκούνται σε περισσότερες της μιας χώρας που μπορεί να έχουν δικαιοδοσία για τη διαφορά ή σε μια χώρα, η οποία δεν έχει άμεση σύνδεση με τον τόπο της διαφοράς. Η τελευταία περίπτωση δύναται να προκύψει, καθώς σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες (α. 5 παρ. 3 των Συμβάσεων Βρυξελλών – Λουγκάνο, άρθρο 5 του Κανονισμού 44/2001) και την πάγια νομολογία του ΔΕΕ (ήδη με την από 7-3-1995 απόφασή του στην υπόθεση C 68/93 Fiona Shevill, ΣυλλΝομολ ΔΕΚ 1995, 415), στις περιπτώσεις διαδικτυακών προσβολών προσωπικότητας ο παθών μπορεί να προσφύγει είτε στα δικαστήρια όπου ο υπαίτιος διατηρεί την επαγγελματική του εγκατάσταση και να ζητήσει αποζημίωση για την ζημία που υπέστη συνολικά στο σύνολο των χωρών όπου τελέσθηκε το αδίκημα, είτε στα δικαστήρια κάθε χώρας απ' όπου θεωρείται ότι τελέσθηκε το αδίκημα (π.χ. σε κάθε χώρα απ' όπου ήταν δυνατή η πρόσβαση στο συκοφαντικό δημοσίευμα) και να ζητήσει αποζημίωση μόνο για τη βλάβη που υπέστη στη συγκεκριμένη χώρα. Γεγονός βέβαια που προκαλεί στον εναγόμενο τεράστιο κόστος, άγχος και αβεβαιότητα για το νομικό καθεστώς που ισχύει σε κάθε χώρα. Είναι επίσης δεδομένο ότι ο εναγόμενος ακτιβιστής, δημοσιογράφος ανεξάρτητου μέσου ή συνδικαλιστής με μεγάλη δυσκολία μπορεί να αντέξει το κόστος και την αβεβαιότητα μιας ή περισσότερων επαναλαμβανόμενων δικών όταν τα ποσά που ζητούνται για την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης του ενάγοντος είναι υπερπολλαπλάσια του εισοδήματός του και είναι πολύ πιθανό να προτιμήσει να σιωπήσει ή/και να ανακαλέσει τους ισχυρισμούς ή/και τα ερωτήματα που θέτει ή/και την κριτική που ασκεί παρά να υποβληθεί σε αυτή τη διαδικασία. Με αυτό όμως τον τρόπο η ποιότητα και η πληρότητα του διαλόγου γύρω από ένα θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος τίθεται σε διακινδύνευση. Για το λόγο αυτό τόσο στις ΗΠΑ, όσο στον Καναδά, όσο και στην Αυστραλία έχει εισαχθεί ειδική νομοθεσία για την ταχεία εκκαθάριση των πινακίων από τέτοιου χαρακτήρα αγωγές, ενώ έχουν προβλεφθεί και μέτρα που αποτρέπουν από την άσκηση παρόμοιων αγωγών.

Ανάλογες περιπτώσεις έχουν εμφανισθεί στις περισσότερες χώρες της ΕΕ με emblematicότερη την περίπτωση των 47 αγωγών κατά της δολοφονηθείσας εν τέλει Μαλτέζας δημοσιογράφου Δάφνης Καρούανα Γκαλίτσια. Για το λόγο αυτό τον Νοέμβριο του 2021 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με συντριπτική πλειοψηφία κάλεσε την Επιτροπή να επεξεργασθεί σχετικό σχέδιο Οδηγίας.

Το τελευταίο χρονικό διάστημα εμφανίζονται και στη χώρα μας περιπτώσεις παρόμοιων αγωγών προσβολής προσωπικότητας. Και ναι μεν τέτοιες αγωγές μπορούν να απορριφθούν εν τέλει ως νόμω και ουσία αβάσιμες ή καταχρηστικές δυνάμει του άρθρου 281 ΑΚ, πλην όμως η μακρά διάρκεια μιας δίκης, η αβεβαιότητα για την έκβαση του τελικού αποτελέσματος επί μακρόν χρόνο, το κόστος που συνεπάγεται για τον εναγόμενο κατ' αντίθεση προς τον ενάγοντα, ο οποίος έχει ιδιαίτερα αυξημένες οικονομικές δυνατότητες, αλλά και η ανυπαρξία νομοθετικής πρόβλεψης μέτρων που να αποτρέπουν από την άσκηση καταχρηστικών αγωγών, είναι δυνατό να πλήξουν βίαια την ελευθερία του λόγου.

Είναι γνωστό ότι η πλέον ενδεδειγμένη απάντηση έναντι ενός λόγου, ο οποίος μπορεί να μην στηρίζεται πάντοτε σε επαρκή πληροφόρηση για τα γεγονότα ή να ασκεί οξεία κριτική, είναι ο αντίλογος. Συνήθως δε οι οικονομικά εύρωστες εταιρίες και επιχειρηματίες, καθώς και τα πρόσωπα που ασκούν δημόσια εξουσία έχουν τα μέσα (οικονομικά και όχι μόνο) να προβάλλουν τις απόψεις τους γύρω από ένα θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος. Άλλωστε τα ίδια αυτά πρόσωπα λόγω της εξουσίας που διαθέτουν δύνανται να επηρεάσουν τομείς δημοσίου ενδιαφέροντος, όπως οι περιβαλλοντικές συνθήκες, η δημόσια υγεία, οι συνθήκες εργασίας, που ασκούν επιρροή σε ευρύτερα τμήματα του κοινού. Γι' αυτό το λόγο το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι ανήκουν στις ειδικές κατηγορίες προσώπων, που οφείλουν να ανέχονται πολύ περισσότερη κριτική, ακριβώς επειδή έχουν επιλέξει να έχουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στα πλαίσια του δημοσίου διαλόγου. Αυτό ισχύει και για τους πολιτικούς, οι οποίοι πρέπει να επιδεικνύουν ανεκτικότητα στην κριτική που τους ασκείται, καθώς ενσυνείδητα εκτίθενται σ' ένα εξονυχιστικό έλεγχο των λόγων και των έργων τους (Lingens κατά Αυστρίας σκ. 42, Obershlick vs Austria σκ. 59, Unabhaengige Initiative Informationsvielfalt vs Austria σκ.36), και για τους δημόσιους υπαλλήλους και λειτουργούς κατά την άσκηση των καθηκόντων τους (Busuioc vs Moldova 21-12-2004 σκ.64), και για τα δημόσια πρόσωπα που έχουν επιλέξει την έκθεσή τους στα ΜΜΕ προκειμένου να προωθήσουν τις απόψεις τους υποστηρίζοντας ή αντικρούοντας νομοθετικές πρωτοβουλίες και μεταρρυθμίσεις (Bodrozic vs Serbia 23-6-2009, Karman vs Russia 14-12-2006, Jerusalem vs Austria 27-2-2001 και ιδίως Nilsen vs Norway), ισχύει όμως και για τις μεγάλες εταιρίες και τους επιχειρηματίες εν σχέσει προς τις επιχειρηματικές πρακτικές τους που δύνανται να έχουν επιρροή στις συνθήκες ζωής ευρύτερων τμημάτων του πληθυσμού (Fayed vs UK 21-9-1994 σκ.75, Steel & Morris vs UK σκ. 94).

Φυσικά ιδιαίτερη σημασία έχει αν ο επίμαχος λόγος και κριτική εκφέρεται στα πλαίσια μιας σημαντικής λειτουργίας για τη δημοκρατική κοινωνία, αν δηλαδή υφίσταται ένα δημόσιο συμφέρον που καθιστά ιδιαίτερα προστατευόμενο τον ελεγχόμενο λόγο και συνεπώς αν η επιβαλλόμενη κύρωση (όσο μικρή και αν είναι) λειτουργεί αποτρεπτικά (παράγει ένα “chilling effect”) κατά τρόπο που εμποδίζει την άσκηση αυτής της λειτουργίας (Standard Verlags GmbH vs Austria 4-6-2009 -αφορούσε απόφαση επιβολής μικρού προστίμου με ανασταλτικό μάλιστα χαρακτήρα, Brasilier vs France 11-4-2006-αφορούσε απόφαση καταδίκης στο συμβολικό ποσό του 1 φράγκου, Selisto vs Finlandia 16-11-2004, Nikula vs Finlandia σκ.54, Steel&Morris vs UK σκ.96, όπου κρίθηκε ότι το ποσό των 36.000 βρετανικών λιρών στο οποίο καταδικάσθηκε να πληρώσει ακτιβιστής, καίτοι μικρό κατ’ αναλογία με τα ποσά που συνήθως επιδικάζονται στη Μ. Βρετανία για θέματα προσβολής προσωπικότητας, παραβιάζει την ελευθερία της έκφρασης καθ’ όσον είναι δυσανάλογο προς τα εισοδήματά του).

Απαιτείται λοιπόν η εισαγωγή και στη χώρα μας ενός νομοθετικού πλαισίου που να διασφαλίζει την ελευθερία του λόγου από Στρατηγικές Αγωγές ενάντια στην Συμμετοχή στα Κοινά.

Με το άρθρο μόνο ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις, τα μέσα άμυνας και η διαδικασία που ακολουθείται για την προστασία από Στρατηγικές Αγωγές ενάντια στη Συμμετοχή του Κοινού.